

Dějiny filosofie IV: Novověká filosofie

Daniel Špelda, Katedra filosofie FF MU

Jarní semestr 2021

Seznam témat

I. Bacon

II. Descartes

III. Spinoza

IV. Leibniz

V. Hobbes

VI. Locke

VII. Berkeley

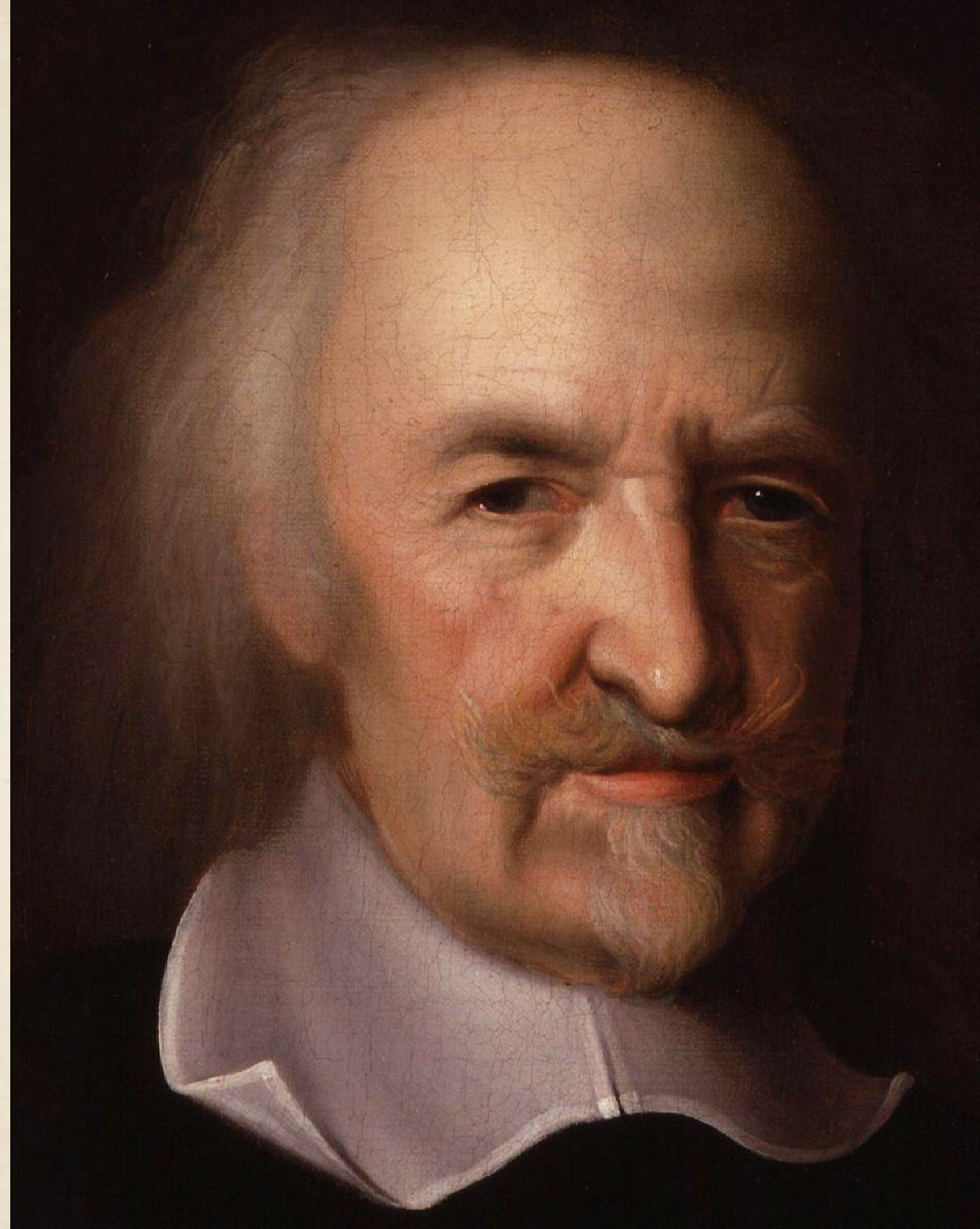
VIII. Hume

V. Thomas Hobbes (1588-1679)

Život a dílo

- Vychovatel ve šlechtické rodině Cavendishů.
- Pobyt ve Francii během občanské války (1640-1651).
- Po návratu do Anglie ostré spory s kritiky jeho spisů.
- V 87 letech – překlad celého Homéra.
- *De cive* (O občanu, 1642) (mělo být součástí *Elementa philosophiae*).
- *Leviathan* (1651).
- *De corpore* (O tělese, 1655), *De homine* (O člověku, 1658).
- Český *Leviathan* (2009); *Výbor z díla – výbor z O tělese a O člověku* (1988)

1. Ontologie a antropologie

Materialistická ontologie a antropologie

- Vše je vyvoláváno pohybem částic (je to nejjednodušší řešení).
- Smyslové vjemy i fungování mysli chápal Hobbes také materialisticky.
- **Tělo** = stroj. Srdce je mechanická pumpa, vášně vznikají jako důsledky pohybových impulsů přicházejících do mozku.
- **Myšlení** = důsledek působení vnějších objektů na orgány, nervy a mozek.
- Základy teorie státu spočívají na poznání duševních pohybů.
- Sociální filosofie = fyzika státu.

Fyzika člověka

- ▶ Člověk = těleso.
- ▶ Principy lidského jednání podobné jako fyzikální zákonitosti.
- ▶ Princip setrvačnosti = pud sebezáchovy.

*„Prvním dobrem je pro každého zachování sebe sama. [...] A naopak, prvním zlem je smrt.“
(O člověku XI, 6)*

„Každý je totiž puzen dychtit po tom, co je pro něj dobré, a unikat tomu, co je zlé, především však největšímu přirozenému zlu – smrti, a to vlivem jakési přírodní nutnosti, která o není menší než síla nutící kámen padat dolů.“ (O občanu I, 7)

- ▶ Neexistuje absolutní a univerzální morálky; dobro a zlo jsou relativní.

Přírozený stav

- ▶ Člověk má právo užívat všech věcí jako prostředků pro vlastní sebezáchovu: „*příroda dala každému právo na všechno.*“ (O občanu I, 10)
- ▶ **Přírozený stav** (*status naturalis*) v novověké filosofii se tak označoval stav lidské společnosti, kdy neexistují žádné (státní) instituce a lidé se řídí pouze svou přirozeností; kladl se do minulosti, nebo do neevropských etnik – Indiáni.
- ▶ Konstrukce **přírozeného stavu** měla odhalit přirozenou povahu člověka – a podle toho vybrat sociální systém optimálně uzpůsobený lidské přirozenosti.

Člověk člověku vlkem

- ▶ Podle Hobbese v **přirozeném stavu** neexistuje stát, ani instituce.
- ▶ Panuje pouze tzv. **přirozené právo**, jehož základem je právo na sebezáchovu a právo využívat k sebezáchově všech věcí, které si člověk dokáže získat a udržet. „Každému náleží to, co si může vzít, dokud si to udrží.“ (Leviathan, 165)
- ▶ Lidé jsou nedůvěřiví; „člověk člověku vlkem“ (homo homini lupus).

Nuzný a krátký život

- ▶ Jelikož neexistuje žádná moc, která by lidi „držela na uzdě“, panuje v přirozeném stavu právo silnějšího.
- ▶ Výsledkem soužití zcela egoistických a cynických individuí je „válka všech proti všem“ (L, s. 162).
- ▶ V **přirozeném stavu** žijí 1) Indiáni, 2) panovníci vůči sobě; 3) občanská válka, kdy přestává ve státě existovat „společná moc držící je [sc. lidi] ve strachu.“ (L, s. 164)

„Lidé žijí osaměle, nuzně, stísněně, jako zvířata; a jejich život je jen krátký.“ (L, s. 163)

11

2. Společenská smlouva

Přirozené zákony

- Cestu z přirozeného stavu ukazuje **rozum**, „dávaje mu vhodné zásady míru“ (L, 165).
- **Rozum** dává člověku pravidla, jejichž následování je pro všechny výhodné.
- 19 přirozených zákonů.
- První přirozený zákon: „*je třeba zachovávat mír*“.
- Druhý zákon: „*co nechceš, aby ti činili jiní, nečiň ani ty jim.*“ (L, s. 167)
- Třetí zákon: je třeba dodržovat úmluvy.
- Zákony se přičí egoistické lidské povaze a lidé je nedodržují: „*smlouvy bez meče nejsou než holá slova*“.

Válečný stav přetrvává všude tam, „*kde není žádná viditelná moc, která by lidi držela na uzdě a strachem před trestem je měla k tomu, aby konali, k čemu se smlouvami zavázali, dbajíce [...] přirozených zákonů.*“ (L, s. 201)

Společenská smlouva

- **Společenská smlouva:** idea politického myšlení 17. století: měla vysvětlit původ státu jako výsledek sociálních procesů (ne božího ustanovení); smlouva svobodných individuí, která předávají svá práva státu.
- Podle lidí na základě racionální úvahy smlouvou zřídí moc, „*držící je na uzdě a řídící všechny jejich činy ke společnému blahu.*“ (L,s. 205)
- Vzniká stát, obec, pospolitost, *civitas*, politické těleso – tedy stát.
- Stát = Leviathan, smrtelný bůh. Leviathan byl biblická mořská obluda, který vyvolávala hrůzu a děs (viz např. *Jb 40,25-32, Iz 27,1*).
- Uzavřením smlouvy volí lidé menší zlo – absolutistický stát s monopolem na násilí.

Absolutistický stát

- Moc ve státu náleží suverénovi (jednotlivec nebo kolektiv).
- Suverén není smluvním partnerem – lidé uzavírají smlouvu mezi sebou, suverén stojí nad nimi a disponuje zcela neomezenou mocí.
- Každý se „*musí podřídit jeho vůli a své mínění jeho mínění.*“ (L, s. 205)
- Absolutismus ve jménu zajištění míru:
 - 1) Nezvratnost smlouvy.
 - 2) Neexistuje nespravedlnost panovníka.
 - 3) Panovník/suverén má absolutní práva.
- Hobbesova teorie byla reakcí na anglickou občanskou válku (poprava Karla I., 1649): cílem bylo zastavit vraždění.